

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-нин Дээди Советинин органы

1963 чыда
Улускалаттыңар
1963 ч.
МАРТ
9
СҮББОТА
№ 58 (5462).
Өртөө 2 көп.

КӨДӨЗ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРНИҢ АМГЫ ТЕМАЛАРЫ

«Часкы хүн чылды чөмгөр» деп чон шаг-шаанлан бээр теңи-биле чугаалап чораан. А бистин чурттувуска, ылангыя коммунисттерин калбаа-биле тургузуп турар үеде чаа час бурзуу улам долу өлкөсүндө бээр эң-не буняңгыр өле болу берген. Шынавыла бистин амгы чазымыс чылды эвес, а каш-каш чылдары чөмгөрү деп чугаалап болур. Чүте дээрге колхозчу көздөн ажал-ишчилер коммунист партияны, Совет чазактын хүн бүрү сартып салышканынын ачмында хай-хай техниканы ап турар. Оон ачмында бистин колхозтарымыс чылды-на улам хай көдөз ажал-агыт продукцияларын берип турар. Олар боттарынын күтөлүмдөрүн илеретип, долузу-биле ажылга туралар.

Чөгү-на ыччангаш усть-лабинчилерни көдөз ажал-агыт продукцияларын бүдүрерин болгаш күрөгөсө сазарын көзүндө кылгырнын бистин республиканын көдөз ажал-ишчилери ийи-биле дөткөөн.

Чөдө чылдын бешки чылында бистин республика күрөгөсө 20 муң тонна эгити, 2 муң тонна дагуу болгаш 19 муң тонна сүтү садар.

Бо бөдүткөн хүлөөлөргө күсөдө дөз көдөз ажал-агыттын ажал-ишчилерини кайгамчыктуг улуг ижин солунарынын арнынга чырыдар талазы-биле көдөз корреспонденттер боттарынын амыктыг үдүн кирер ужуруг. Амгы үеде часкы хову ажал-агыт бөлөктөрдө кидин-түдө. Иччангаш бо чугула ажалды челишкенин, четпестер, частыргылар—көдөз бижикчинин кичээ-гейди караан. Чиди демир-үчүктөн чайлаас ужуруг. Ол темалага магтаалдык болгаш шүтүмүлдөк чүдөлери бижикчиюна редакциялар бижикчилерден хүн бүрдө маанп турар.

Чүте муракчы дуржулганы калбаа-биле иштереп, четпестери илеретип, оларны узуткап тургаш бөдик дүжүттүн, байлак мал чөмүнүн үнөсинин частан эгелеп тургузуу ап болду. Бо хөреке паралага болгаш ылангыя оон хай санын көдөз корреспонденттери улуг дузаны чедир. 1963 чылдын февраль 10-да «Шына-солунга «Сут-Дөз» совхозтун Алдан-Маалды салбырында машина-техника гаражынын септелге чөгүмү хараасы-биле ажылгадан үгөнгөндө чөдөзчүлөр болгаш механизаторлар эртен ажылче үер мурнунда машиналар алаанга от салып, озаглангып турар фактыларын илереткен бижикчи Б. Ондарын кызыктуу чөгүмүгү шүтүмүлдөк чагазы паратынган. Ол ишкан март 2-ле үнгөн № 52 солуга Чөөн-Хемчик районун СЭКП-нин XXII съездин атыг колхозунун чакы тарыга бөлөктөндө чамдык четпестери илереткен М. Дамбян корреспондентинин паралаа. Бо угайында колхозта партия эге организациянын секретары эш А. Чигитин редакцияга мелегезини болас: чакы тарыга бөлөктөл амылында колхозта бар четпестери автор шын бижип илереткен. Колхоз баштаар чөмүнү хуралыга хову бригадаларын болгаш агрономун илеткени диньап, урезия арыглашкынын март 20-ле, техника септелгези-биле ховуларче чөмүшчилде тегерин 25-те дооскан турарын шиттирлөөн. Сөзүгү үеде тус-сарагы ажылдак кичире дөз совхоз дирекциямыс хөмөгүн ап эгелөөн директор эш П. Соловьев редакцияга диньаткан.

Бижикчилер эштер Ондар болгаш Дамба оларын солугу үнгөн бо ычма мөдөөрү түс чөдөрү бөлөктөл экижидөөгө чүк хире уаду-дузандык болганы мөөн көстүп турар-ым.

Боттарынын бижикчи хүлөөлөгө-биле ийи хөреке үнедип дуза чөмүш турар ычма көдөз корреспонденттерин хайчу алап болур. Чижалөөгө, Чөөн-Хемчик районун эш О. Аракчаа, Барынын Хемчиктин «Төдө» совхозта эш Х. Кара-оол болгаш Бин-Хемчи эш С. Дангаа, Улуг-Хемчи эш Д. Шулуу, Каз-Хемчи эш Хойлаар дөз шыкшай район бүрүтүндө ычмагы активчи бижикчилер эвөөн эвес.

Көдөз бижикчилер чүте солуга чагаз бижикчи-биле кызы-гаарлаттымас ужуруг. Чер-чөдө партия организациялары-биле бижикчи хараасыны тулуп — четпестери узуткаа дөз хамаарышкан организацияларга диньалык, сүмөлөөн олардын бир чугула хүлөөлөгөнин бирээни болур. Бижикчи — ак-сеткилдү сүмөлөкчү, четпестери чандыр көрбөс илереткени. Чөгү-на оон ужурундан ол чоңа хүндүткөдүг.

Чөд болганда чаа тургустунган партия-күрөгө контролонун органнын ол хову көдөз бижикчилер болу ужуруг. Хай санын көдөз бижикчилер дыга амыктыг чүдөлери оларга сүмөлөп, четпестери илеретип аргалыг. Ил ылангыя чакы хову ажал-агыт бөлөктөрдө — техника септелгезинде, чөмүшчилде өөртүлгезинде, урезияны бөлөктөндө ажалдап турар кижилер дугайын паралага чырыдар бижикчилерин бо хуңгу чугула сорууга.

Республиканын ажал-агыларында механизатор кадрларын бөлөктөөринин бүгү-ниги өөрдөгөндө байдалче кичээтэй салыры оза чугула. Кижилер техниканы башкаар кол күш. Ич-чазы-да олар таразын, мал чөмү културала — кукурузанын, бобын, сөдөлгө калчаар тарып, өстүрерин база ык билген турар ужуруг. Көдөз бижикчи механизаторларын бүгү таламы бөлөктөлгөчү база кичээтэй салыр хөрек.

Часкы хову ажалдары ам удаас эгелээр дей берген. Көдөз бижикчи сөөн амгы темаларын ол чугула хампаыга бөлөктөлө муралчы кижилерин, бригадаларын, ажал-агыларын муракчы дуржулганын иштереп, бүгү-ле четпестери шыгызы-биле шүтүмүлдөүр болур.

Чөд чылдын бешки чылында көдөз ажал-агыт продукцияларын улам хөйну бүдүрерин үнөсинин салырыга сөөн үлүгү ычмагы болур, эргим корреспондент!

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ ЧАЗАКТЫҢ УДУРТУКЧУЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫШКЫН

Партиянын болгаш чазактын удуртукчуларына болгаш удурутукчулары-биле ужуражышкынын марттың 7-де Кремльге болган, ол ужуражышкынын үнөсінде 1962 чылды декабрының 17-де болган ужуражышкына эгелөөн литература болгаш уран чүдө айтырларынын талазы-биле савал-оңалдар солчулазын үрүтүчүлөөн.

Чогаалчылар, композиторлар, чуртукчулар, скульпторлар, кинонун болгаш театрын ажалдакчылары—Москва, Ленинградтын чечен чогаал интеллигенциясы, бүгү-ле эвилдешкен республикаларын талдөлекчилер, эвилдешкен республикаларын компартияларын ТК-ларынын болгаш чамдык областарын база хоорайларын партия комитеттеринин бирги секретарылары, эвилдешкен республикаларын компартияларын ТК-ларынын идеология айтырларынын харылап турар секретарылары, төп солунарын болгаш журналдарын, радионун база телевиденин редакторлары Кремльдин Свердлов залына чыгып келгенер.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Л. С. Полянский, М. А. Суевлов, Н. С. Крушев, В. В. Гринин, Л. И. Ефремов, К. Т. Мазуров, В. П. Жаваназде, Ш. Р. Рашидов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Полдаков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудakov, А. И. Шелепин олар ужуражышкына киришкен.

Эштер Л. Ф. Ильичев, С. В. Михалков, А. А. Прокофьев, А. С. Малышко, П. У. Бровка, М. А. Шолохов, М. И. Ромм, Е. В. Швецова, Т. Н. Хренников болгаш өскелер-даа чүте чугаалаан.

Тыва АССР-ниң ажилчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге март 3-те соңгуданың түңнелдери

Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиуму Тыва АССР-ниң ажилчы чоннар депутаттарынын район, хоорай, көдөз болгаш суур Советтеринге соңгуданың талазы-биле бадылаашкынын түңнелдерин дугайында мөдөөлөрүн ажилчы чоннар депутаттарынын район болгаш Кызыл хоорай Советтериниң чүсүкчи комитеттеринде алган.

Ажилчы чоннар депутаттарынын 9 район, 4 хоорай, 42 көдөз, 2 суур Советтеринге депутаттар соңгудаткан. Соңгудала болу турда, соңгукчуларын ниги санынын иштинде район Советтеринге 99,73, хоорай Советтеринге 99,91, көдөз Советтеринге 99,88, суур Советтеринге 100 хузу бадылаашкыга киришкен.

Бадылаашкыга киришкен соңгукчуларын ниги санынын иштинде депутаттарга кандидаттарга улап бадылааннар: районнар Советтеринге 0,37, хоорай Советтеринге 0,68, көдөз Советтеринге 2,35, суур Советтеринге 0,8 хузу болган.

Иччангаш, шоолуг эвес удур бадылаашкындан алыгыз, барык бүгү соңгукчулар соңгудала киришкен, коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерин блогуун кандидаттары дөз бир ап-сеткилдик бадылааннар.

Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң депутаттарына шүтү 2365 кижичи соңгудаткан. Депутаттарын санынын иштинде хөдөөжөөн 817, азы 34,55 хуу, 1088 кижичи СЭКП кежигүнери болгаш кежигүнө кандидатар, азы 46 хуу, партия кежигүнү эвостер 1277 кижичи, азы 54 хуу, 1287 кижичи бүдүргөлөргө ажалчылары болгаш колхозчулар, азы 54,4 хуу болган.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ
СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛелинде Кукурузачы-механизаторларга шаңналдар

1962 чылда кукурузанын бөдик дүжүттери дээш Бүгү-россияны социалисттик чарыкынын түңнелдерин дугайын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып берген.

Быжыгалаан шөдөрлөрдө бөдик дүжүттөрүн болгаш кукурузанын бышкан таразынын ниги чымылазын эрте быжар хайнактарын урезиянын болгаш сорттарын база сүт-быштак чөм бижыттыг мочактары-биле кады кукурузанын ногаан массазын алганы дээш РСФСР-ниң автономнук республикаларын, крайларын, областарын кукуруза өстүрер талазы-биле чамдык механизастаттыган эвостерин Бүгү-россияны социалисттик чарыкына тилекчилер деп санааш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1963 чылдын февраль 27-деги № 251 доктаалы-биле чарышка тилекчи болган эвостерин кежигүнү бурзуңге «РСФСР-ниң эки кукурузачы» деп хөреке демдөөн тывыспышаан, механизастаттыган эвостер бурзуңге 800 рубльдин бирги шаңналын тысырын шиттирлөөн. Оларын аразында бистин республиканын кукурузачылары база бар.

Тыва АССР талазы-биле ол бирги шаңнала Чөөн-Хемчиктин колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин «Найрал» совхозунун эш ОПАЙ ЫГЛАШПАЙ удурткан механизастаттыган эвостер киригөн. Ол эвостөр 172 гектар шөлдүн бир гектарындан кукурузанын 700 центнер ногаан массазын алган.

Оон ынай кукурузанын бышкан таразын болгаш силос кылыр кукурузанын ногаан массазын тарып өстүрер талазы-биле

ле хөй кукурузачы-механизаторларын эки ажалдаанын демдөөш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели оларын кижичи бурзуңге «РСФСР-ниң эки кукурузачы» деп хөреке демдөөн тывыспышаан, 100-100 рубль-биле шаңнаарын шиттирлөөн. Оларын иштинде Тыва АССР-ден мындыг кукурузачылар киригөн:

Эш СУНДУИ ДАМДЫН-ООЛ—Чөөн-Хемчиктин колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин «УТКА 25 чылы» совхозунун кукурузачы-механизатору. Ол 83 гектар шөлдүн бир гектарындан кукурузанын 580 центнер ногаан массазын алган.

Эш МУРЫГЫН П. И.—республиканын дуржулга стациязынын кукурузачы-механизатору. Ол 113 гектар шөлдүн бир гектарындан кукурузанын 520 центнер ногаан массазын алган.

Эштер САРАЕВ Г. Ф. болгаш ИВАНОВ М. К.—Таңдынын колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин «Межегей» совхозунун кукурузачы-механизаторлары. Олар 200 гектар шөлдүн бир гектарындан кукурузанын 502 центнер ногаан массазын алган.

Эштер КАРА-ООЛ СИРИН болгаш КАЛИНИН Н. Е.—Таңдынын колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин «Коммунизм херели» колхозунун кукурузачы-механизаторлары. Олар 220 гектар шөлдүн бир гектарындан кукурузанын 450 центнер ногаан массазын алган.

ЧУРУНТА: «Найрал» совхозун кукурузачы-механизатору Олай Ыглашпай бөдүмүн өстүргөн кукурузанын чанында тур.

Көдөз ажил-агыт ажылданчыларының Бүгү-россий чөвүлел хуралыныңче

СЭКП ТН-ниң РСФСР талазы-биле Бюроунун болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелин доктаалын буугаар көдөз ажал-агыт ажалдакчыларының Бүгү-россия чөвүлел хуралы 1963 чылдын март 11-де Москва хоорайга амыттынар.

Ол чөвүлел хуралдын амылында кирдирин-биле бистин республиканын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелин даргазы М. К. МЕНДУМЕ, СЭКП обкомунун секретары А. И. ПОПОВ, республиканын көдөз ажал-агыт продукциянын бүдүрүлгө болгаш бөлөктөлөр министр В. А. СОМОЛОВ, «Сельхозтехника» республика каттыгынын чымылынын даргазы М. Е. АБРАМОВ, Таңдынын колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин начальниги Н. И. ЦУЦЕНКО, Таңды районунун парток секретары М. М. СУХАЧЕВ, Чөөн-Хемчиктин колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин начальниги А. К. ТУРГЕН-ООЛ, Чөөн-Хемчик районунун парток секретары Д. Б. ОНДАР, Тес-Хемтин колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелелин начальниги С. С. СОНАМ, Тес-Хем районунун парток секретары М. С. НЫЗЫЛ-ООЛ, Тес-Хем районунун «Ис-Дура» колхозунун хөйжүзү И. С. ДАНЗУРУН, Таңды районунун «Революцияны чалбымыс» колхозунун даргазы Г. С. ГУДНОВ, «Найрал» совхозунун зоотехниги Х. Т. ЧЫМБА олар март 8-те Москвага айттынар.

КУКУРУЗАЧЫ

Таңды районун «Межегей» совхозунун Доора-Ладин салбырында тракторист Оюн Чырта-оол ында муракчы кукурузачыларын бирөөн. Ол 1962 чылда 156 гектарын бирөөнден-не 583 центнер ногаан массазын өстүргөн.

Ышкы үеде оң ажалы база-дөз

көвүдөй бээр. Фермаларче болгаш кышталарче ситен, саван өстүрүүнүң хун нормазын 150—170 хуу күдөсүн турган. Эш Чырта-оол амгы үеде кукуруза тарылганын бөлөктөлүп турар. Оң техникамыс бүрүн септеттиген. Тарыга шөлдүн эдк-биле чөмүшчидип турар.

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕН

Чөөн-Хемчик районун «Большевик» колхозунун механизаторлары 1963 чылдын чакы хову ажалдарында бөлөктөлгө талазы-биле ычмак ажалдааннар.

Оон түңнелдинде 9 «ДТ-54», «Беларусь» тракторларын септелгезин доозулган. Көдөз ажал-агыт машиналарын септелгезин эвостер айы-биле чорудуп турар бис.

Кара-Сал Бодур-оолдун эвостеру 14 сөдөлгө септеп дооскан. Монгуш Доор-Баранын эвостеру 11 ажалын, бир кукуруза сөдөлгө, 110 иштин, 2 дүшүлүктү, 5 кожугуну септелгезин эки шынарлыг кылдыр үндүргөн.

Оон аңгыда ийи агрегат катоттар, бир дискалыг илпир база бөдөн.

Эвостер удуртукчулары М. Доос-Нара, К. Бодур-оол, механизаторлар Чамыла, Морук-оол, Сыгыртаа ычмак хуу-буртун нормазын үрүтүчү ажыр күсүдөр, ычмак ажалдап турар механизаторлар бисте хөй.

Ам кол кичээтэй урезия аргылаарынче, эдөк өөртүлгөчү угаалдыр турар бис.

Коммунисттерниң болгаш партия кежигүнү эвостерниң блогуун чайынналчак тилелгези

1963 чылдың марттын 3-те, воскресенье, Россия Федерациязында, Украина, Белорус, Узбек, Казах, Молдав, Латвия, Тажик, Туркмен эвилдешкен республикаларга Дээди Советтер депутаттар соңгудуу болуу эркен. Чер бурзуңге-ле бадылаашкы олар чөмүн-биле эргелин 6 шахта эгелөөн болгаш дүңкениң 12 шахта доозулган.

Эртен чылдарлаазы ычмак, бо соңгудала база-ла политиктиг болгаш хуу-ажиылы улуг көдүрүшкүндө байдалыга, партияның XXII съездинде болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун төөгүлүг шиттирлерин амыралга боттаандыры дөз бүгү улаусту демиселин лозунунун алаа-биле эркен.

Коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерниң блогуу чаа, чайынналчак тилелгезин чаалап алганы соңгуданың түңнел тодарай көргүскөн. Ол блоктун кандидаттары дөз чөмүш ап-сеткил-биле бадылаан чорук социалисттик демократияны тилелгезин, ажилчы чоннар чыгыс чөмүнни болгаш Совет Эвилелин Коммунисттер партиясы база оң Ленинни Топ Комитетин долдуннар сыйры каттышканын маргалдаа чөк хөречин болган. Улаустун кандидаттары дөз боттарынын бадылаашкынын бербишан, ажалчынар, колхозчулар, интеллигенция — бүгү-ле соңгукчулар коммунисттер тургузушкунга чаа чөмүнү чүрүтүүшү күчүзү улам ыңай быжыгалары дөз, Совет күрүениң Ленинни дашкы политиканы дөз бадылааннар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу соңгукчуларын ниги санынын 99,94 хузу киришкен. Депутаттарга кандидаттар дөз бүгү-ле соңгудала округтарын соңгудуу кирешкен соңгукчуларын ниги санынын 99,94 хузу коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерин улаусту блогуун кандидаттары дөз бадылааннар. Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу санынын 35,87 хузу хөдөөжөөн; 30,64 хузу партия кежигүнү эвостер; 46,32 хузу ажалчынар болгаш колхозчулар болуу турар. Депутаттарын 81,47 хузу республиканын Дээди Советиниң мурундагы чымылазын депутаттары турбаан болуу турар.

Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу соңгукчуларын ниги санынын 99,99 хузу киришкен. Бүгү-ле соңгудала округтарын соңгудуу кирешкен соңгукчуларын ниги санынын 99,76 хузу коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерин дөз бадылааннар. Депутаттарга соңгукчуларын 30,3 хузу хөдөөжөөн; 32,8 хузу партия кежигүнү эвостер; 46,7 хузу ажалчынар болгаш колхозчулар болуу турар.

Узбек ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу соңгукчуларын ниги санынын 99,99 хузу киришкен. Бүгү-ле соңгудала округтарын соңгудуу кирешкен соңгукчуларын ниги санынын 99,76 хузу коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерин дөз бадылааннар. Депутаттарга соңгукчуларын 30,3 хузу хөдөөжөөн; 32,8 хузу партия кежигүнү эвостер; 46,7 хузу ажалчынар болгаш колхозчулар болуу турар.

Таджик ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу соңгукчуларын ниги санынын 99,96 хузу киришкен. Бүгү-ле округтарга бадылаашкыга кирешкен соңгукчуларын санынын 99,76 хузу коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерин блогуун кандидаттары дөз бадылаан. Таджик ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу санынын 33,0 хузу хөдөөжөөн; 30,7 хузу партия кежигүнү эвостер; 46,0 хузу ажалчынар болгаш колхозчулар соңгудаткан. Республиканын бадылаашкыга кирешкен депутаттарына бир дугаар соңгукчулар 67 хуу болуу турар.

Туркмен ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу соңгукчуларын ниги санынын 99,99 хузу киришкен. Бүгү-ле соңгудала округтарын бадылаашкыга кирешкен депутаттарын соңгудуу санынын 99,89 хузу коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерин дөз бадылааннар. Республиканын бадылаашкыга кирешкен депутаттарына кандидаттар дөз бадылаан. Республиканын Дээди Советиниң депутаттарын кандидаттар дөз бадылаан. Республиканын Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу санынын 35,11 хузу хөдөөжөөн; 32,82 хузу партия кежигүнү эвостер; 49,65 хузу ажалчынар болгаш колхозчулар болуу турар. Туркмен ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын санынын 73,76 хузу чартыган.

Молдав ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу соңгукчуларын ниги санынын 99,90 хузу киришкен. Бадылаашкыга кирешкен соңгукчуларын ниги санынын 99,88 хузу улаусту блоктун кандидаттары дөз бадылаан. Депутаттарга соңгукчуларын 37,8 хузу хөдөөжөөн; 35,9 хузу партия кежигүнү эвостер; 61,5 хузу ажалчынар болгаш колхозчулар болуу турар. Соңгуктан депутаттарын 82,7 хузу мурундагы чымылазын депутаттары турбаан болган.

Латвия ССР-ге республиканын Дээди Советиниң депутаттарын соңгудуу соңгукчуларын ниги санынын 99,81 хузу киришкен. Бүгү-ле соңгудала округтарын бадылаашкыга кирешкен соңгукчуларын ниги санынын 99,85 хузу коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерин дөз бадылаан. Депутаттарга соңгукчуларын 32,90 хузу хөдөөжөөн; 36,45 хузу партия кежигүнү эвостер; 45,71 хузу колхозчулар болгаш ажалчынар. Соңгуктан депутаттарын 87,74 хузу мурундагы чымылазын депутаттары турбаан болган.

Айттынган республикаларын төп соңгудала комиссиялары тус-тус соңгудала округтарын талазы-биле материалдарын көргөш, республикаларын Дээди Советтеринге соңгудала дугайында Дүрүмүнү хамарышкан чүдөлөргө үндөмөш, бүгү-ле соңгудала округтарын талазы-биле Дээди Советтерге соңгуктан депутаттары буртуктөөн.

Бүгү-ле соңгудаткан депутаттар коммунисттерин болгаш партия кежигүнү эвостерин блогуун кандидаттары болуу турар.

Ажилчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгуданың түңнелдери

1963 чылдың март 3-те Россия Федерациязында, Украина, Белорус, Узбек, Казах, Молдав, Латвия, Тажик болгаш Туркмен эвилдешкен республикаларга ажилчы чоннар депутаттарын крайлар, областар, округтар, районнар, хоорайлар, суурлар болгаш көдөз Советтеринге соңгудала болган. Соңгудала Совет Эвилелин Коммунисттер партиясынын XXII съездинде, болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун төөгүлүг шиттирлеринин бодурган политиктиг болгаш хуу-ажиылы улуг көдүрүшкүндө байдалыга эркен. Чер болганга соңгукчуларын бөдик иденкейлик болгаш органиастыг чорун илереттиген.

Ажилчы чоннар депутаттарынын крайлар, областар, округтар, районнар, хоорайлар, суурлар болгаш көдөз Советтеринге соңгуданың үнөсінде соңгукчуларын 99 ажит хузу бадылаашкыга киришкен.

Украина ССР-де чер-чер Советтеринге 412514 депутаттар соңгудаткан. Оларын иштинде — хөдөөжөөн 41,0 хуу; партия кежигүнү эвостер 53,5 хуу; ажалчынар болгаш колхозчулар 66,4 хуу. Чер-чер Советтериниң депутаттарынын саны 50,4 хуу чартыган.

Белорус ССР-де соңгудаткан депутаттарын саны 80,783 кижичи болган. Оларын аразында — хөдөөжөөн 41,9 хуу; партия кежигүнү эвостер 57,4 хуу; ажалчынар болгаш колхозчулар 63,9 хуу. Чер-чер Советтериниң депутаттарынын саны 57,6 хуу чартыган.

Узбек ССР-де 70,287 депутаттар соңгудаткан, оларын иштинде — хөдөөжөөн 43,01 хуу; партия кежигүнү эвостер 54,2 хуу; колхозчулар болгаш ажалчынар 66,0 хуу. Чер-чер Советтериниң депутаттарынын саны 57,3 хуу чартыган.

Молдав ССР-де 30,060 депутаттар соңгудаткан, депутаттарынын аразында хөдөөжөөн — 46,8 хуу; партия кежигүнү эвостер — 58,6 хуу; ажалчынар болгаш колхозчулар — 70,5 хуу. Чер-чер Советтериниң депутаттарынын саны 53,9 хуу чартыган.

Латвия ССР-де соңгудаткан депутаттарын саны 23,909 кижичи болган. Депутаттарынын иштинде — хөдөөжөөн 44,7 хуу; партия кежигүнү эвостер 62,2 хуу; ажалчынар болгаш колхозчулар 64,9 хуу. Чер-чер

Тараа, эът, сүт, дүк бүдүрерин көвүдөдүр дээш бүгү улустун чарыжы

ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛДЫ-МАЛЧЫННАР ОРТУЗУНЧЕ

Улут-Хем районунун партия комитетинин пленуму болгон. Аяна ажал-агыйларынын, албан органдарынын чөйрөсүнүн удуруткучулары, калбак акти кирширкен. Аяна СЭКП Тыва обкомунун бешки пленумунун түнөөдөрү болгон малчынардын култуурат амырал хандырылганын акижидеринин таланы-биле районун партия органдарынын орулгаларынын таланы-биле изеткеди парток секретарынын орадакчысы эш М. Харченко кылган.

Бо таланы-биле партия органдарынын элөөн кемчелерин ажалдап кылган деп илеткеди демдегелди. Чоокку ийн-түн чыдарла кылп күсседир ажалдарын ажал-агыйларын удуруткучулары тодаргай чуртаалааннар.

Пленумун шитипкеринин колдопта партия органдарынын массалык хуралына таныкч чуртаалаан. Ону барымтаалаан, партбюро-биле колхоз баштаар черин каттышкан хуралына ол айтырымны база тургузуп, тодаргай кемчелерин ажалдап кылган. Бо чылым малчынарга чангыс аял хевирин 6 чуртаала бажынын тулар, 10 бажыны капитал септегесе кийер, 8 бажына платка кылдыр. Кудузууда хойжу бригадалары түнөөгө актир чыктыкчы кийер, чаа радиоприемникти тургузар. Мал кажаларынын туугуларынын хейр, хой тарып чери кылдыр. Малчынарнын бажын иштин дери-херекседир таланы-биле негелдиз хандыр. Колхозчу малчынарнын култуура-амырал хандырылганын акижидеринин айтырымын 1964 чылдын төнүүнүзе бүрүн доозар деп сорулганы салган бис—деп, Жданов атыг колхозта партия органдарынын секретары эш В. Паву чуртаалаан.

Малчынарнын ортузунга партиялык-политиктиг, култуура-массалык, органдары ажалдарын күштөлдөр дугайында тодаргай саванын партия органдарынын секретары эштер Р. Хувай-оол, У. Валыг Доржу, совхозтар директорлары эштер В. Стахарев, М. Доржулай, П. Моисеев, колхоз даргазы эш Г. Вислаев болгон эскелер-даа бергенер.

«Найрал» совхозтун малчынар-ында бо чылым ийн аал ишти чурта-лар 10 бажын, 7 чунар бажын, кымыл булунар туттунар. 30 ажал бажынын капитал септегесини кылп, акижидер. Радиоприемниктерин, хеп шкафтарын, хеп чуур машиналарын болгон эске-даа култуура барааннарнын садарын акти органдарына. Үрмек коданынын бот-орукта-чарыгалыг хойжу бригадалар кылдыр каттыштырын, олардын төштерин тургузар. «Күш-ажылдык хостуу» колхоз малчынарна ол хеп чуртаала бажынарнын. 4 кымыл булууну туруп, ажалгаала кийер. Хендергеде комплексилер бригадалык төнөөгө магазин ажалдар. Эйлинг-Хемде хойжу бригадалык төнөөгө садымжы чок садымжы тургузар. «УТКА 25 чылды» совхоз малчынарга ийн кватиралыг 15 бажынын, 2 чунар бажынын болгон эске-даа туугуларын планвал турда, колхоз-совхоз бүдүрүгесинин Чөөн-Хемчиктин деиксөөр аайы-биле ергеледи чүгө 5 чуртаала бажынын туларын чөшпөрөн берген.

Колхозтарда, совхозтарда партия органдарынын хей-ниятинин ерге органдарынын биле калы ергелекчи ажалды күштөлдөр турган малчынарнын култуура-амырал хандырылганын акижидеринин айтырымын чоокку 2—3 чылдарда бүрүн боттадырар деп сорулганы салган.

Тес-Хем районда «Чаа орук» колхозтун анык хойжусу эш Седин бо хүнерде бөштөй төрөөн 200 хонуну чаш төлүн менди алган. Хойжу бо чылым 100 төрүү хойга онаштыр 100 хураганны, хойдан-на 3 иг дүнтү алырын күлзүлгөн ажалдап турар.

ЧУРУНТА: эш Седин хойларын одары үнүрүп бар чор.

Фото А. АИРНИИ.

Районун малчынарны эът бүдүрерин болгон хурунегө садарын ажал күсседир, СЭКП обкомунун болгон Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүдөсүнүн шилчир Кызыл тутун чаалап алган. Эрткен ажал-агый чылымын түнөөгө-биле алдырга районун муракчылары саалчыларын, хойжуларын, илек каларчыларын, бызаа, хаан ажалкычыларын арамында хей. Хойжулар эштер Т. Чам-оол, Д. Торжу, Н. Доржу («УТКА 25 чылды» совхоз), Х. Дойдаа, Т. Балган («Найрал» совхоз) болгон эске-даа малчынар чуртаалаптыган, арыг-шевер, чырык, стөз, савалыг, радиоприемникти акти бажынарда үлөгелериг чурттап олурулар.

«Найрал» совхозтун Кара-Тал салбырында кедээ клубтун агит-бригадалык малчынарды солун көшөртин үнүп турар. «Х Улут хурал» колхозтун Кара-Тал бригадалыгында хей-ниятинин ергелекчи-биле органдарынын библиотека кедээринин ажал-ишчилеринин, оон иштинде малчынарнын ортузунга акти ажалды чурдуу турар.

Районун партия комитети негелдизин четверг хүнүзе малчынар хунун эрттирин, агитаторларын, эмчилерин, салыжыларын ыраккы хойжуларже, фермаларже чурдуу турар. Районун херекделеринин ийиткелинин баштаар чери болгон ажалдын кооперациялар садымжы чок магазинерини органдарына, ерге чуртаала барааннар-биле хандырар.

«Улут-Хая» совхозтун, «Чодураа», «Х Улут хурал» колхозтарын болгон эске-даа ажал-агыйларын удуруткучулары чамдык малчынарнын култуура-амырал хандырылганынче дыка стла садыш салып турар.

«Чодураа» колхозтун хойжулар эштер Панаажык, Угуй-оол болгон эскелер-даа кыштык соогууда өгөрдө чурттап турар. Өгөрүн чаа кийи-биле септеген, мадагы эш Панаажыкка ам-даа бажын туруп берген. Хойжу эш Мартышка баа-ла багай бажында чурттап турар. Ол бүгү байлалар-биле партия органдарынын эштепиг келген.

Малчынарнын култуура-амырал хандырылганынче райпо баштаар чери, калык камгалда кылдын.

Д. АРАНЧАА, «Шынык» корреспондентиз.

ХОЙЖУЛАРЫНЫҢ БРИГАДИРИ

Колхозтун эш Доржу СЭКП-нин марг пленумунун шитипкеринин биле танышкан, мал ажалында ажалдарын шитипкерин алган. Совхоз дирекциясы оон ол күзүн ийн-биле деткил, оон Оңгар-Обектин хойжу бригадалык улуг каларчынына томуйлаан. Оон бээр чыл ажал турар. Дембирел Чинмитованын хойжу бригадалык ам «Тес-Хем» совхозтун акти ажалдыг ажал-агыйларын бирээринге саваттырын турар.

Бо кышын Тестин ховуларында хар кылым болгон. Ийинг болза-даа дуржулгалыг хойжуларын ажалын-биле ол шаптыктап шыдаван. Бригадалык малчынар кылым ханын далбылап аштаан, аяна хон оштыркан келген болгон хондар хондан чангыс-даа башты хоратпааннар. Оларын коданында 3800 баш хой бар. Амгы үгө оларын 815-жи төрөөн болгон 816 ху-

раган менди алдыган. Төрөөн хойларынга ногаан ситени, силосту берип турарлар.

Хойжу бригадалык төв Оңгар-Обекте кыска хуусанын иштинде дегем чуртаала бажынар, үлөгелер хой кажалары туттунган болгон кудук база кастыган. Ийла кымыл булу ажалдап турар. Кызыл булуунун иштин хойжулар өлөгө-биле аштап арыгап, стугуун олап турар.

Дембирел Чинмитовна Тыва АССР-нин Леда Советинин депутаты. Ол өзүлүг муракчы ажал-ишчилеринин бирээни. Оон хойжу бригадалык усть-лабинчилерин кийгырым-биле танышкан, ол кийгырын ийн-биле деткившан, белдикте хүлээлгени алган. Хойжуларын амырал-чурта-лагы хүн келген турум улам чаа-гаймык олар. Аяна кино, концерт болуп, солун, сеткүүд кээп турар.

Дембирел Чинмитовна 9 уругтун иези. Оларын бежи школада өөренип турар. Малдын чаш төлүн менди камгалал ап, бүгү херекелеринин байырдалынын хүнү—Март 8-е ажал-иши белелериг ужура-жып, улам кызымак ажалдап турар.

Ю. МОНГУШ.

Т. БАА-ХӨӨ.

«Өк» совхозтун малчыны М. Чам-бин эрткен чылым хой бүрүзүнүн 2500 грамм дүктү кыргын алган.

О. КОМААДЫР.

Б. БААЗАН.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

«Найрал» совхозтун Булу-Терек салбыры кышталарже мал чени сөөртүрүнө база бир эвенуо немей органдарына. М. Шырыпка удуруткан 20 шапактыг алыг ол эвенуо 488 тонна ситени малчынарга келтирген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

«Улут-Хая» совхозтун хой түлүк оодап эгелден. Хайыракан салбырын чүгө Эжмед 14 коданында дегем 1200 ажал хой төрөөн. Кышталарже мал чени сөөртүрүн улам калбартышпаан, аныктар эвен-оларын, сакманшктерини чер болгонда органдарына турар.

Чалаана сөө чыл школаанын коллективин «Искра» колхозтун малчынарына боттуг дулажалып турар. Олар чангыс өвөс үнүштүкүн органдарына. Улут-Оймукта хой бригадалык шеф акти түнөөгө берген: улуг кажанын иштинде херженин хоорган, аяан каш чурта-ла бажынын чуртаалаан.

Ажылдавышаан өөренип турарларга

(РСФСР-ниң Чырыдышкын министрствозунун коллегиясында)

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). Сес чыл школанын кургуз дүргөн өөренип эртер класстарыг ажылчын болгаш кезе аныктар школаларыгын ажылчын дуржулгазын Россия Федерациязын Чырыдышкын министрствозунун коллегиясы чугаагып өөренип болгаш чүтүдүт деп бадыйлаан. Шенелде-шичилде хевирлиг кылдыр 1960—1961 өөредилге чылында Россия Федерациязын элэн каш крайларыга болгаш областтарыга тургускан ол класстар улус өөредилгенин органын, хөй-ниитиниң болгаш ажылчын чоннарын чогулгалыг үнөшкенин алган. Ол класстарга өөредилгениң шынары бедик, кичээлдерге өөреникчилерин келдери эки, өөреникчилерин үнер чоруу шоолуг өвөс болган. Чаа класстарыг амгы

үдө Россия Федерациязын 2000 ажыг школаларында организаастаан. Оларда 130 муң ажыг ажылчыннар, албан-каахчылар болгаш колхозчулар өөренип турар. Ол болза колдунда ажыг стажи улуг, 25 хардан өрү назылыг кижилер-дир.

Сес чыл школанын кургуз дүргөн өөренип эртер класстарыг школаларыгн четкилерин республикага келер өөредилге чылында калбартыр деп, РСФСР-ниң Чырыдышкын министрствозу шийтирилээн. Эге билгилги, улуг амдыралчы дуржулга болгаш бүүдүрүлгени стажи кижилер ача өөренип алаар. Олар дүргөткөн программа булгаар өөренилгеш, сес чыл школанын ийи чарнык—үш чылдарда доозуп болуурлар.

Демниг ажылдаар

Кызылдың № 2 школында ада-нелер хуралында школада өөредилге-кызылдиңдегил ажылдар дугайында чугаалашкан. Школанын партия, профивиле, комсомол болгаш пионер организациялары ада-нелер-биле бичик харылаанын тургузуу, демниг ажылдаан болза школанын өөредилге түнели бедик деннедиг болурун башкылар, ада-нелер ача чугаалашкан. Ада-нелер комитети бо талааны-биле калың-даа ажыл чурттаннаы илэрээн.

Башкылар Сачат, Санникова оларнын 70 ажыг өөреникчилери бирги чарнык чылда байыг чок өөренигенер. Олар ада-нелер-биле доктаамал харылаалыг, өөреникчи бургузу эки билдирер. Ыччалза-даа ындыг класстар школада эвөш болган.

Уругларын өөредилге чуртунче сагыш салбас ада-нелерни, ада-нелер комитетиниң даргазын болгаш оон кежитип эш От-оолду олгуун кызылдиңдегилге кичээлге салбайн турар дээш шыгыг шүүтүмүшүн. Клас башкылары-биле сырый харылаалыг, школага доктаамал көп турар ада-нелер база бар.

С. САНДАН.

Ажыл-ишчи өг-бүлө

Безин, Шыкыт, Бус асимерниң бедирасжин каттышкан черинде Уш-Белдир курорт турар. Курорт түгө чайгы үдөс ажылдаар, а кызын ача ажылчыннар болгаш ол черинд чурттакчылары артып калырлар. Олар хире шаа-биле бичик сууржуштыгы. Эртен эрте-ле тракторун өткүт ынды сууржуштыг чогуунда аарга чыгылаан үнер. Ол болза Игнатий Григорьевич Осинов-тун башкарган «ДТ-54» деп трактору-дур. Игнатий Григорьевичниң өрөсжик ааргаже ажылдап үнгөш, оон орайтай бергенде эеп келери чачыл болу берген.

И. Осинов трактор хулаан адырнынч мурнунда курортка мотористеп ажылдап турган. Мотористеп турган энг, соок сугну таарыштыр дамчыдар херекселди чогадып кылгаш, ажылдаага кирген. Ол ам дөрт чыл улай курорттук одалга болгаш туугу мыжын сөөртүп келген. Ол үениң ишинде оон башкарган трактору үрелип, ажыл саадаткан таварыга болбан.

Игнатий Григорьевич амгызындан кадык-шымак турган үенинде Би-Хемниң база бир мурнакчы механизаторларынч бирээни турган. Ол ийи катан Куш-ажылдың Кызыл-Тук орден-биле, оон дараазында «Кур черлерин шийтээни алган дээш», «Куш-ажылга шыгаларал» деп медалдар-биле болгаш хөй катан Хунду-лел бижиктер-биле шаңнаан чоран. Оон кадайы Анастасия Алексеевна курортка баштай саятаркалап ажылдап турган. Ол ажылга ак-сеткилдиг кызымак чоруу дээш курорт дирекциязынч максатын каш удаа алган. Анастасия Алексеевна ам ында эге школанын аштакчында ажылдап турар. Школаны аргы-силги, чылды болгаш чырык амыдар ажаан, уругларын өөрениргени таарымчалык бадалды тургузар дээш хундуң хөй кезини школага ажылдап эртерип, өөреникчилерге болуун уругтары шыкаш ынак.

Бо өг-бүлениң элери калың-даа эке кижилерге дуза чедирген, ажыгыг арга-сүмезин берген чоруур. Анастасия Алексеевна оон уругларын неш. Уругларын шыкын, ак-сеткилдиг, күш-ажылга ынак кижилер кылдыр кыжындар дээш хөй кужун салып келгенер. Оларнын өстүрү, кыжындан каан ачы-толундук чамдыгы ам башкы, ужудукчу, бухгалтер, чолаачы, слесарь болгаш өске-даа тускай өртемни чедип алган, ажыл-агыйның язы-бүрү адырларында мурнакчы ажылдап турарлар, а чамдыктары школарда, дээш өөредилге черинде чедикчиликке өөренип турар. Бистинг чуртувунда кайы-даа булунарнын улуг-даа, бичик-даа ажыл-агыйларында мурнакчыларынч санын хуу бургу өзүп турар өөрүчүк. Осиновтар база ол мурнакчыларынч санында кырип турар.

К. ЧАМЗЫРЫН

Хуучулар хуралы

Чоокта чаа «Суг-Хал» совхозун Алдын-Маадыр салбырын хуучуларынч хуралы болуп эрткен. Хуралга салбырда үлетпүр бараанын садар магазинниң салдыжыгы эш Чимий-оол биле ревизия комиссиязынч даргазы эш Илам-Сорюн олар боттарының кылган ажылының тарлазы-биле илеткел кылганнар. Эртен чылда бараан саарылганынч планын үлетпүр барааннарынч санды 98,9 хуу, а аш-чем санды 106 хуу күүсеткен. Садыгжылар Дамба, Чимий-оол чонун өзүп орап илеткел хандырар дээш кызымак ажылдап турарын санал берген эштер демдеглээнер. Салбырда хуучуларынч саны мурнуку чылдардан көвүдөөн. Түгө эртен чылдан белин садыгыш эш Чимий-оол 27 кижини хуучу кежитпеге кырип алган. Аш-чем магазининч салыжымы эш Дамба садыг шугумунга 15 чыл ажылдап турар. Бо үениң ишинде онаашкан ажылыг ак-сеткилдиг күүсеткеш, хөй удаа максалды ап келген.

Хуралга санал берген эштер Д. Бабук, О. Дажы-Намчал, О. Обду-нав болгаш өскелер-даа Суг-Хал рабкооптуну ажылында бар четпестерин чидин-биле шүүтүмүшүн.

Чугула херегледиң чамдык бараанынч өдөө садыгдарже үндүрбейн, а оларын түгө Суг-Аксинин магазиннеринге садыглар фактылар бар. Бараан хуваалдызынч үезинде рабкооп баштаар чери чонун кайда хөйүп, кайда өзөжик барымдалавайн турар. Көдөө садыгларга колдунда улуг дугаарыг төнөр болгаш өске-даа хөп аймаа көп турган.

Алдын-Маадыр салбырынч садыгыга үр үениң ишинде бичик дугаарлыг кышкы база чаксы, күскү төнөр, костюмнер болгаш ак-чоорганнар, сыртыктар, матрастар база бажы иштинин өске-даа чугула херегледиң, аш-чем аймаалар: элт, сүт дээн ышкыш кол чөмбери чугаалаваска белин, печенье, чик ортектиг конфеттер келбөөн. Салбырынч ажылчыннары чугула херегледиң ийдиң бараанынч Чазана, Ак-Довтрак, Хорум-Дак магазиннериндэн садып аш турарлар.

Салбырынч моон сонгаар чугула херегледиң бараанынч-биле хандырарыгче рабкооп баштаар чери сагыш салыр ужурут.

Ч. ОНДАР.

ЛЕНИНГРАД. Медицина ажылдакчыларынч болгаш ада-нелерниң угаан-болаларында кижиги бургуу болуун назымынч иштинде ызыаага корь дээр аарыг-биле аарыг дөп чачылдыг артыма толдогай болгаш. Ийет, ол мурнакчы сөөлүгү чеге чедир ынак турган, делегейге бүгү кижилер, малаңгы уруглар корь-биле ызыаага аарыг турганын ши. Оша болгаш лифтерияга, а сөөлүг чылдарда колхозка болгаш полиомелитке улус сымтыгышкынарынч кымып турган, ол аарыглардан кижилеринч аарымын болдурбайн баар аарыг совет медицина чедип алган.

Ленинградкы Пастер аттыг эпидемиология институтунч болгаш ажылдакчыларынч профессор А. А. Сморodinцевтиң удуругазы-биле корьга улус херегледиң аарыгы вакциналар тургускан. Ону уругларынч кежигинч алаанче сымтыктан соонда уруглар ол аарыгдан үр үениң дугузунда аарывас. Ол өмдө корьга улус вирусту холаан, ону сымтыктан уругларга тыныш органырында болгаш каракты дамчытыр аарыг халлап шыдавас.

Чаа вакцинаны өөренип көөрге оң кижиге бичи-даа хоразы чок болган, ол дуржулганы сөөлүг чылдарда Ленинградка болгаш чамдык өвилдегешке республикаларга чоруткан. Чаа эмин сымтыктан уруглар аарыг улус аразына баргаш безин аарывас болган.

Корьга улус вакцинаны бо чылаң октябрь айлан өгөлөп чамдык хоорайларга ажылдап өгөлөс. Ол эм-биле корь аарыг-биле аарываан 1 хардан 8 хар чедир уругларын сымкырт.

Чаа вакцина корь-биле аарыг чорукту Совет Эвилдегешке шүүт узуткаар аарып бээр.

ЧУРУКТА: вирусология лабораториязынч эртем ажылдакчылары Т. В. Тругубова (солгай талазында) болгаш В. Н. Мешалова олар белин вакцинаны шийкештерге савалап турар.

Фото. БАХАРЕВТИИ.

СЭТА-ның фотохроникасы.

НОМ БОЛГАШ НОМЧУКЧУ

Библиотекаларга болгаш ном садыгларынга хөй-ниитичи көрүлдө

ИЙИ АҢГЫ БАЙДАЛ

— Хандагайты суурда район библиотеказынч ном фондузу 22 муң ажыг турар. 560 номчукулдарыг, 7 кижиге составтыг библиотека чөвүдөи ажылдап турар. Оон ажылыг башкы Е. Таранцова удурутуп турар — деп, 1959 чылдан бээр оон өргөлдөкчлөп турар. Кискининч библиотека техникумун дооскан С. Аракчаева чугаалаан.

Ном номчурунга улуг хандыкшыдыг номчукулдарынч саны чыл бүрүдө өзүп турар. Эштер Максимов, С. Ооржак, Л. Маадыр-оол, Я. Рубенко ышкыш хөй номнар номчуун номчукулдарынч картоткаларынч көрдүвөс. Айтыргылар болгаш хандырар кеззелери, яны-бүрү темаларга чамдык массалыг ажылдарынч алаан организаастаан. Сөөлүгү үдөш Н. Сердобовтуң «Чурталгыч үнөш» деп романынч номчулуга конференцияны эрттирген, ол солун болгаш

дэма хөй кижиге алаан илпеккей киржи, номчул дугайында боттарының саналыг чугаалааннар.

Бо библиотека кожазында «Коммунистче орук» колхозтун механик-застаттыгына хөйүг бригадалында көжөр библиотеказынч тургузуп алган. Алаа чаа номнарынч үртүлүг апарып, ылангыч мал ажылында дугайында тыва дыл кырында номнарынч ында чедирген.

Район библиотеказынч турар чери көчүгү дапкын, бичик болганнанда номчукулдар-биле ажыл чорударында таарымчалыг өвөс болуп турарын оон өргөлдөкчлөп эш Аракчаева чөптү-биле чугаалаан. Алаа үш номчукуч келдире-де, дөртүгүзүнч кирери бергелей берге. Номнарынч сараттай чым үндүрүлгөшкөн, ыччангаш ном шийлп алыры берге. СЭКП ТИ-ның Нойбрь Пленумунч материалдарында, районунч амдыралында амгы үдөш соруугаларга дүшүртүр стенидир, монтажтар азар черлер чок. Чамдык үдөш номнарынч ажитин акындан бээр чыл сатгылап каан чыгылаар. Библиотеканы улугаттырар азы чаа библиотека тудар дугайында айтыргыны хөй удаа тургузуп, бо дугайында хуралдарга чугаалажып тура-даа олар саазын кырында артып, чылдын-на шийтирилтеттинмейн турар.

Саглыда «Кызыл тук» колхозтун төвүндө библиотеказынч черде мактавас ааржак. 1961 чылда алаа бир номчукуч 10—20 чедир ном номчуп турган болза, 1962 чылда бир номчукуч 25—30 чедир номнарынч номчуп турар апарган. Ийде делгем номчулуга азы бар, алаа 25 кижиге хостуг олурдукш, номчутууну бо-

тур. Малчынарда болгаш мал фермаларында, бригадаларда 4 көжөр библиотекаларынч организаастап тургускан. Библиотека чөвүдөи хөй-ниитичи хуралдарынч боттарының өтүктөрүнч турар, эртен чылдын ыныг хуралды ийи катан организаастаан. Номчукуч номнарынч болуш шийлп ап турары черде ынак таарымчалыг. Номчукулдар конференцияларынч район библиотеказынч хөйүг чоруткан. О. Баченей, эштер Дырык-Көк, Өргөлдөй, Кулаа дээш хөй номнарынч номчуп, библиотеканынч ажылында активчи киржи турарлар хөй.

К. СЕМИС.

БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНЕР ДӨЗҮ

Улуг чогаалчы Максим Горькийнч ном дугайында кайгычакчы чеге, ылаңгыг сөглөөн эстерин бистин школанынч өөреникчилери эки билдирер. Ыччангаш сурагыг чогаалчынынч билгилеринч үнер дөзү өмдө ынакшыл дугайында сөзүп бистиге школанынч библиотеказынч кескү черинде улугаттыр парлааш аскан.

Өөредилге чылынын өгөлөндөш өгөлөш бо хунерге чедир 358 номчукулар ында доктаамал туруп турар. 681 өөреникчилер район библиотеказында доктаамал номчукулдар апарган. Боттарының хостуг шактарында хөй-хөй номнарынч номчуп турар өөреникчилер бисте хөй, оларнын хөй кезин үстүкү класстарынч өөреникчилери. Ылангыч 10-ту класстынч өөреникчи Кошумчу Час-оол сентябрь айлан өгөлөш 41 номнарынч болуунч хостуг шагында номчуп дооскан.

С. АРАКЧАА.

Кызыл-Мажалык школында.

ЧОЛААЧЫЛАРГА

Автомобиль транспорту улус ажыл-агыйында чугула чери ээлеп турар. Оон ажылдаан экижидери, ажылдаар хуусазынч уадыры чоллаачыларынч кол соруугазы болур.

Автомобилдеринч камналганынч экижидер, оларын аварияларга таарыштырарга ажылдаан үндүр чоруктары болдурбас дээш чоллаачылар дараазында чүтүлдери билеп алыры чугула.

Чолаачы бургуз ээр оруктарга автомашинанынч ээрге, эгидимей баргаш, аңдары бээр таварыгдалары эки билер. Ол автомашинанынч башкартыгыр база туруштук болурунда кол хамааржы. Автомашинанынч башкартыгыр болуру дөзү, оон ээрге эгидини, а туруштук болуру дөзү, оон аңдары бергес бажыг туруштук болуру-дур. Автомашинанынч ол шынарларынч оон дүргөн, эгидини, чоругунч кадыг азы чыкчак болуру көрүс.

Ыччалажок кол-ла чүгө — чолаачынын автомашинанынч эки билеринч, оон дуржулганынч, мергешилден хамааржы.

Автомашина башкарлыкчы, туруштук болуун, оон аңдарынынч бол-

дурбас дээш чүгү кылып болуру деп айтырыг туруп келер. Автомашина аңдары бербезин дээш ээр оруктарга ону оожум чорудар херек, а оон башкартыгыр база туруштук болуру ханы харылашкан. Автомашинанынч башкартыгыр болуру оон конструкторларынч оонагай байла-нылаан, башкарлыкчы дугуйларынч ээздээшле база башкарлыкчы механизиринч канчаар чаттангандан хамааржы. Аар чык сөөртүр «МАЗ-25» деп автомашиналарга башкарлыкчы механизирге оларынч акылы күштелдирер немелде механизиринч туруштук кылып турар.

Башкы дугуйларынч стабилизация деп чүгү? Ол дөзүгө автомашинанынч дөрт база эш чоругунч хандыр мурну дугуйларынч шыа ажылдаарлар. Ур чылдарда ажылдаан автомашинанынч мурнуку дугуйларынч «майтаннаары» оларнын алаңындан болур.

Кадыр, черлерде ээр оруктарга, чашкын үезинде тайгыр, малгаштынч оруктарга автомашинанынч дүргөн чоругунч болбозынч чолаачы бургуз сактып алыр ужурут.

И. ЦЕЛИШЕВ.

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Көдөө ажыл-агыйы улам ынай хөгжүдөр талазы-биле Коммунист партияның болгаш Совет чатактынч чорудуп келген хемчегдерининч база материал-техника дугааламчызынч ачык-биле Тыва АССР-ниң колхозтарыныч экономиказынч чыл келген тууду-на бажыгып, көдөө ажыл-агый продукциянынч бүүдери болгаш оларынч күрөнгө садары дэма көвүдөп турар. Республиканынч колхозтарыныч акша орулгазы 1953 чыл-биле ленинээрге 6 катан хуваалгас фондузу 16 катан, күш-ажыл төлөвиринч фондузу 3 катан өскөн. 1953 чылда колхозтар күш-ажыл төлөвиринч 50 хуузун акша-биле, а оон артыктынч натурал-биле төлөп турган болза 1962 чылдан өгөлөш 80 хуузун акша-биле төлөп турар апарган.

Колхозтарга күш-ажыл төлөвиринч ачыл чедир кол хемчөкчлөк болуп турар күш-хүн колхозтар экономик талазы-биле кошкык, акша орулгазы эвөш болган-биле колхозчуларга ай сангыда акша төлөп шыдавас, хөй кезин натурал-биле төлөп турган үдөш депшигелги төлөвир системасы болуп, колхозтарынч организаастаан-агый талазы-биле бажылаарыга чогуур таламы ой-наан.

Амгы үдөш колхозтарынч экономик хөгжүдүгү үнөшүнч-биле чаргышын, олар мурнакчы техника-биле ченселгенинч турар. Колхозтар ам көдөө ажыл-агыйның улуг бүүдүрүлгелери апарган. Көдөө ажыл-агый продукциянынч бүүдери болгаш оларынч күрөнгө садары дэма көвүдөп турар дугайында колхозтарынч мурнуга партиянынч болгаш чатактынч салып турар соруугаларынч чедикчилик шийтирилээрине, продуктулар бүүдери күвөдирине колхозчуларынч материалдыг сонуургалынч бедирине колхозтарда күш-ажыл төлөвиринч системасынч дан акша төлөвиринч системасынч чедикчилик эргекч чугула.

Көдөө бүүдүрүлгенинч хөгжүдүгү хандык-биле өөренип көөрге, четче ажылдап турар иштинч кудуварларынч илерепти ажыглаарда, көдөө ажыл-агый продукциязынч бот-үезинч чигидип, көдөө ажыл-агыйның ажыгыг адырларынч

Куш-ажылдың акша төлөвиринче шилчилгени колхозтарга калбартыр

улам ынай калбартып хөгжүдери боттадырарда экономиктиң анализ улуг ужур-дузалыг.

Шыа экономиктиң анализ кылдырарга күш-ажыл төлөвиринч күш-хүн системаны чамдыкта дуза чедирбейн, дарын чамдык таварылгаларда шалтык кадып турар апарган. Ыччангаш күш-ажыл төлөвиринч күш-хүн системасынч акша төлөвиринч системасынч колхоз бургу шилчилери чугула.

1962 чылда республиканынч колхозтарында 11 колхоз акша төлөвиринч системасынч кирген. Ол болза колхозтарынч чүгө 26 хууз болуп турар. Бо чылын акша төлөвиринч элээн хөй колхозтар шилчил кирер деп турар.

1959 чылда акша төлөвиринч шилчил кирген, Каа-Хем районунч «Тилгелге» көдөө ажыл-агый артедлинч чижээнден алгаш көөрге, күш-ажыл төлөвиринч ол системаны күш-хүннеринч барымдалаар төлөвирден ылаа артык күштүнч бадыт-лап турар. Бо артедле көдөө ажыл-агый продукцияларынч бүүдери көвөдүрүп, күш-ажылды бүүдүрүчүлүү өрөсчөк бөдөн, колхозтун акша орулгазы көвүдөш болгаш колхозчуларынч колхоз бүүдүрүлгенинч киржигези илдепйезен. Ол ышкыш эртен чылын акша төлөвиринч шилчөөн өвүр районунч «Коммунистче орук» колхоз эки түнөлдөргү болуп турар.

Чамдык колхозтар баш бургунаар чогуур белекелт кылбайн акша төлөвиринч шилчил, боттарының экономиказынч болгаш сал-хөвүзүнч деннелин барымдалавайн, күш-ажыл төлөвиринч улугаттыр төлөп, чамдыкта акша-хөргөнгинч сметадан ажык чарыгдал, сан-хөй талазы-биле бергенде, колхозчуларга магадылаадыг акыл төлөвиринч төлөп дамаан чок ай сангында акша авансызын бөзөрүн билип үзүп турган фактылар бар. Ызыг колхозтарга чамдыктынч мурнунда Токуда «Май 1», Чөөн-Хем-

чикте СЭКП-ниң XXII съездинч атыг колхозтар хамааржы.

Акша төлөвиринч системанынч шилчил турган, чамдык колхозтар өргөлдөп башкаар аппаратка хөй чарыгдал үндүреринч бүүгү хемчег-биле кызырарынч улуг, харын ол аппаратта-даа база шалтыг фондузу-даа оон көвүдөш, оон хараазы-биле акша-хөргөнгинч чедикшир бергенде турар таварылгалар ховар өвөс.

Күш-ажылдың акша төлөвиринче кирер колхозтар чылдын өгөзиде шилчил киреринч практикаларынч чугула. Ыччан эртен чылдын орулгааларынч хуваап тургаш, тускай курдалыг фондузунч тургузуп алыр. Ол фондузу көдөө ажыл-агый продукцияларынч эвөш сайгарып, акша-хөргөнгинч кирер айларда акша-хөргөнгинч сөөлүгү карышкан дугуларынч аялганар. Колхозчулар-биле үе савашкан соонда артык акшанынч хире чергенинч барымдалап курдалыг фондузунч тургузар.

КУШ-АЖЫЛ ТӨЛӨВИРИНЧ ФОНДУЗУ БОЛГАШ ТАРИФ СТАВКАЛАРЫН ТУРГУЗАРЫ. Күш-ажылдың акша төлөвиринч шилчилеринч мурнунда чамыг чокка шийтирилгезе чогуур айтырыг болза күш-ажыл төлөвиринч фондузунч шын тургузары болур. Ол фонд ажыл-агыйнынч сал-хөй болгаш экономика талазы-биле хөгжүдүгенинч дүшкөн турар ужурут.

Көдөө ажыл-агый экономиказынч бүүгү-өвүдөш өртем-шиялдег институт колхозтун чыл иштинде алыр акша орулгазынч 40—45 хуузунч күш-ажыл төлөвиринч фондузунч чарыгдаларынч сүмөлөп турар. Бистин республиканынч колхозтары 1961—1962 чылдарда нити орулгазынч 37 хуузунч күш-ажыл төлөвиринч чарыгдал, оон натурал-биле калы садып болган оон. Ыччангаш ол-ла деннел-биле нити орулгазынч 40 хуузунч күш-ажыл төлөвиринч чарыг-

даарынч колхозтарга чурчучтуса чогуу.

Колхозтар болза магадылаадыг акыл төлөвиринч фондузунга кирип турар ашканынч 65—80 хуузун ай сангында чарыгдал болгаш оон артыктынч кварталдын, чылдын орулга сметазынч күүсүлдөш барымдалап чарыгдалар.

Оон ынай немелде шалтыг фондузу акша төлөвиринч шилчөөн колхозтарга хөвөөр артып турар. Немелде шалтыг төлөвиринч чарыгдалынч пландан ажып бүүдүргөн продукциянынч өртөздөн төлөөр. Көдөө ажыл-агый продукциянынч бүүдери хуусса бетинде эки шынарыг ажык күүсүлдөш дээш төлөөр немелде шалтыг фондузунч нити шалтыг фондузунч 5 хуузундан апарас хире чөмчөлөгө доктадып алыр. Эт-хөргөнгинч камыг элээштен дээш төлөөр немелде төлөвиринч күрөнгинч чижек тариф ставказынч булгаар камналга хөргөнгинч-биле төлөөр.

МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНЧ АЖЫЛ ТӨЛӨВИРИНЧ ФОНДУЗУ. Механизаторларынч күүсүлдөш ажылдарынч дээш төлөвиринч боттадырарда колхозтар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдөшүнч 1961 чылдын ноябрь 30-дөги № 1058 доктаамал-биле бадылаан совхозтарынч трактористеринч болгаш машинистеринч төлөп турар тариф ставказынч барымдалаар ужурут. Тыва АССР-ниң колхозтары ол тариф ставказынч III бөлүүнч ажыгдаларынч сүмөлөп турар. Оон ынай трактористерге мергешилинч бейлектинч дээш тускай немелде төлөвиринч төлөөр.

АТ-БИЛЕ КҮҮСЕДИР АЖЫЛДАР ДЭЭШ ТӨЛӨРҮ КУШ-АЖЫЛ ТӨЛӨВИРИНЧ ФОНДУЗУН ТУРГУЗАРЫ. Нити күш-ажыл төлөвиринч үс-көн шалтыг фондузунч совхозтарынч азы күрөнгөнгинч тарынынч барымдалап төлөөр ажылдарга (механизаторларынч, чолаачыларынч, бот-орутка-чарыгалыг хөй-

бу бригадаларынч, эргелеп башкаар аппараттынч шалтыгында) ажыл-агый чылында үнер чарыгдаларынч чылдын нити шалтыг фондузунч каазаан, оон артыктынч аш-биле күүсүлдөш ажылдарынч төлөвиринч чарыгдалар.

Көдөө ажыл-агый экономиказынч бүүгү-өвүдөш өртем-шиялдег институтунч колхозтарга сүмөлөп турарынч булга

